

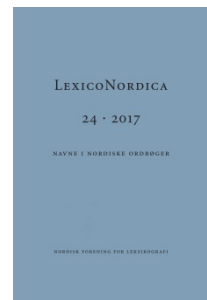
LexicoNordica

Titel: Valens- eller konstruktionsoppgifter: redovisninger av aspektuella konstruktioner i några svenska ordböcker och i en dansk

Forfatter: Kristian Blensenius

Kilde: LexicoNordica 24, 2017, s. 153-172

URL: <https://tidsskrift.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© 2017 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Valens- eller konstruktionsuppgifter: redovisningar av aspektuella konstruk- tioner i några svenska ordböcker och i en dansk

Kristian Blenseni

This article studies how Swedish aspectual constructions are represented in two dictionaries (*Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademin* and *Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser*). Representations of Danish counterparts in *Den Danske Ordbog* are also examined. Aspectual constructions are sometimes difficult to fit into valency patterns, which is why the study focuses on valency, or constructional, information. The study shows that the studied dictionaries differ a good deal in terms of how they treat aspectual constructions. It is proposed that aspectual constructions could benefit from also being described at the constructional level.

1. Introduktion

Ordböckers hantering av partiellt schematiska ordförbindelser, motsvarande Farø & Lorentzens (2009) *fraseokabeloner*, har rönt viss uppmärksamhet under senare tid. Studier som ansluter till ämnet inkluderar bl.a. Martola (2008), som undersöker hur väl verbkonstruktioner med *åt* (bl.a. som partikelförbindelser) täcks av ordböcker, och Malmgren & Toporowska Gronostaj (2009), som undersöker hur tillgängliga och konsekventa valensupplysningar är. En av de senaste undersökningarna genomförs av Lyngfelt & Sköldberg (2013), som studerar tre konstruktioner av olika schematicitetsgrad där funktion inte restlöst låter sig härledas ur de ingående orden eller ur den syntaktiska strukturen.

Även föreliggande studie har som syfte att undersöka hur någ-

ra ordböcker (se avsnitt 4) redovisar en speciell typ av partiellt schematiska ordförbindelser, som mig veterligt inte har undersökts i lexikografiska sammanhang tidigare:

- pseudosamordning med positionsverben *sitta*, *stå* eller *ligga*, {*sitta/stå/ligga*} + *och* + VERB, t.ex. *De sitter och läser*
- *hålla på*-konstruktion, *hålla på* + {*att/och*} + VERB, t.ex. *De håller på {att läsa/och läser}*.

Det som särskilt utmärker dessa konstruktioner (se avsnitt 3.1), som jag hädanefter kallar dem, är dels att de uttrycker eller antas uttrycka en grammatisk betydelse, imperfektiv eller progressiv aspekt, dels att deras syntaktiska (och därmed valensrelaterade) status inte är självklar.

Konstruktionerna torde vara förhållandevis utmanande för ordboksformatet, som har sin utgångspunkt i det enskilda ordet. De innehåller fler än ett innehållsord och har därtill betydelser som i flera fall kan tyckas höra hemma i ordkombinationen snarare än i det enskilda lemmat. Fler motiveringar till valet av just dessa konstruktioner ges i avsnitt 3.

I avsnitt 2 nedan ges först en genomgång av begreppet valens, och därefter presenteras de konstruktioner som studeras och det ordboksmaterial som de studeras i (avsnitt 3 respektive 4). Därpå redovisas och diskuteras resultaten av studien i avsnitt 5 respektive 6.

2. Valens- och konstruktionsuppgifter i ordböcker

Eftersom de aktuella konstruktionerna är partiellt schematiska, kan man förvänta sig att hitta dem i ordboksartikelns avsnitt med syntagmatiska uppgifter (Bergenholtz et al. 1997:246, Svensén

2004:10), dvs. i den del som innehåller uppgifter om hur lemmat uppträder i kombination med andra ord. Svensén (2004:10) anger några typer av syntagmatisk information, bl.a. *konstruktionssätt*, med den alternativa benämningen *syntaktisk valens*. Med hjälp av denna information får ordboksanvändaren uppgifter om med vilka typer av satsdelar lemmat samspelar. Likställandet av konstruktionssätt med syntaktisk valens är i linje med termernas användning i internationell lexikografisk litteratur, t.ex. Atkins & Rundell (2008:219). Här anges att konstruktionsuppgiften ”depends directly upon what is considered to be the headword’s ’syntactic valency’”.

Vad avses då med valens? Denna fråga lämnas ofta mer eller mindre obesvarad i ordböckerna. I *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (SO, del 1, s. VI) likställs t.ex. valens med konstruktionsuppgifterna, men vad som menas med konstruktion är inte helt klarlagt. I lexikografisk litteratur varierar det en del vad som avses med valens, men inte sällan har det med t.ex. objekt till verb att göra. Bergenholtz et al. (1997:246) talar t.ex. om valens som något som först och främst har att göra med vilka komplement som är syntaktiskt knutna till ett ord. I Atkins & Rundell (2008:219f.) är *syntactic valency* å ena sidan beskrivet som generella ordmönster: ”all the constructions which a speaker of the language must know in order to use the word flexibly and fluently”. Å andra sidan visar de givna exemplen i Atkins & Rundell (2008:220) att det i fråga om verb främst är transitivitet som berörs.

För svenskans del har valensen beskrivits ingående av Malmgren (1994:74–84) och Toporowska Gronostaj (1996). Malmgren beskriver de obligatoriska och frivilliga fyllnadsbestämningar som omger ett ord, t.ex. *sin bror* i *likna sin bror* respektive *middag* i *äta (middag)*. Dessa bestämningar omfattas alltså av huvudordets, i detta fall verbets, valens och utgör typiskt objekt.

Svenska Akademiens grammatik (SAG) sammanfattar ganska väl vad många tidigare studier verkar vara överens om:

Ett ords syntaktiska valens innebär att ordet har krav på sina bestämmningars kategoritillhörighet och lexikala identitet. Ett verbs syntaktiska valens avgör t.ex. vilka led som kan eller skall vara bundna bestämmningar, om de skall utgöras av nominala led, prepositionsfraser, adjektivfraser etc. (SAG 1:51f.)

Huvudordet i en fras har alltså vissa krav på sina bestämmningar. Bestämningarna är i sin tur *underordnade* led i förhållande till huvudordet (SAG 1:50), eftersom huvudordet avgör hur bestämmningarna ska se ut i fråga om syntaktisk kategori och böjningsformer. Underordnade led till verbet är således t.ex. objekt, bundna (subjekts)predikativ och bundna adverbial, och ett typiskt valensmönster är då <verb + objekt>.

3. Aspektuella konstruktioner

De konstruktioner som undersöks i denna artikel väljer jag att kalla aspektuella eftersom de i litteraturen oftast har betraktats som konstruktioner som uttrycker aspektuella förhållanden (för en litteraturgenomgång, se Blensenius 2015, study II och III). Jag ger först en översiktlig karakteristik och sedan går jag igenom konstruktionerna ur ett ordboksperspektiv.

3.1. Kort om de aspektuella konstruktionerna

Den ena typen av aspektuella konstruktioner är pseudosamordning, som finns i en rad varianter. Bl.a. förekommer den med *gå* och *ta* som första samordningsled, t.ex. *gå och handla* respektive *ta och sätta igång*. Samtliga pseudosamordningar delar vissa syntaktiska drag, exempelvis att första och andra samordningsledet inte

kan byta plats (t.ex. *Jag tar och sätter igång nu* men inte ?*Jag sätter igång och tar nu*).

Här ska vi fokusera på varianten med positionsverb, som har verben *sitta*, *stå* eller *ligga* som första led samt ett *och* följt av en verbfras med ett verb som normalt har samma tempusböjning som det första verbet. Pseudosamordning med positionsverb har som sagt betraktats som konstruktioner som uttrycker aspektuella förhållanden, närmare bestämt progressivitet. Blensenius (2015) redovisar emellertid också pseudosamordningar med positionsverb som knappast markerar temporal betydelse alls, utan snarare meddelar talarattityd, t.ex. *Han sitter och tappar en cigarett på min dyra matta!*

Den andra typen är konstruktion med *hålla* på, som har två lexikalt specifika led, *hålla* och *på*, som i standardspråket följs av antingen *att* + verb i infinitiv eller *och* + verb med samma tempusböjning som *hålla*. Det senare fallet kan också klassificeras som pseudosamordning (t.ex. SAG 4:906). Blensenius (2015) konstaterar att varianten med infinitivverb i andra ledet, *hålla på att* + INF, verkar vara en progressiv konstruktion i traditionell bemärkelse, medan *hålla på och* beroende på andraverb uttrycker 'vara sys-selsatt' eller en sorts frekventativ betydelse beroende på verbet i andraledet (t.ex. *hålla på och tjata* 'tjata och tjata'). Bara *hålla på att*-varianten kan ha 'vara nära att'-betydelse, som i *Jag höll på att trilla av stolen* 'Jag var nära att trilla av stolen'.

3.2. De aspektuella konstruktionerna i ordbokssammanhang

Aspektuella konstruktioner är intressanta i ordbokssammanhang på åtminstone fyra sätt:

För det första är aspekt och därmed relaterade begrepp (t.ex. aktionsart) ett av de områden där språk som svenska antas skilja

sig från många andra språk (jfr Pettersson 1976). Svenska anses t.ex. av vissa inte ha någon aspekt, eller i alla fall sakna systematiskt uttryck för den.¹ Därför kan konstruktionsuppgifter för vissa trots allt aspektuella uttryck vara av intresse för (avancerade) inlärare av svenska.

För det andra verkar den aspektuella konstruktionens betydelse ofta vara avhängig av verbkombinationen snarare än av det enskilda verbet. Exempelvis har pseudosamordning med *sitta* knappast samma grammatiska betydelse i *Hon satt och läste* och *Han sitter och tappar en cigarett på min dyra matta!*

För det tredje förefaller aspektuella konstruktioner ”köra över” verbvalensen i en del fall, framför allt vad gäller positionsverb som *sitta* i pseudosamordningar som *sitta och läsa*. Just positionsverb kan typiskt inte stå självständigt, absolut, utanför pseudosamordning. Normalt krävs ett adverbial av något slag, t.ex. *Hon sitter {i soffan/?Ø}*. I pseudosamordning krävs dock inte adverbialet efter positions verbet: *Hon sitter {i soffan/Ø} och läser*. Frågan är då om det andra samordningsledet då skulle vara en bunden, underordnad, bestämning till *sitta*. Samordningsled brukar ju inte vara underordnade utan just samordnade.

För det fjärde är aspektuella konstruktioner ofta svårklassificerade med avseende på vad som är huvudord och vad som är bestämning, eftersom relationen mellan det första och det andra verbledet ofta är ospecificerad eller beroende på teoretiska antaganden om underliggande över- och underordning. Vad är till exempel huvudord i pseudosamordningar som *sitta och äta* och *hålla på* och-konstruktioner som *hålla på och tjata*? Och vad är *och* i dessa konstruktioner – är det en additiv konjunktion eller är det egentligen något annat? Ett antal studier har bl.a. undersökt den syntaktiska relationen mellan leden i pseudosamordningar och funnit att pseudosamordningar kan vara såväl samordningar (t.ex.

1 Ett syntaktiskt exempel i artikeln *aspekt* i SO illustrerar förhållandet påfallande väl: ”aspekt förekommer i slaviska språk men egentligen inte i svenska”.

Josefsson 1991) som underordnande strukturer där finitheten på det andra verbet är en semantiskt tom kopia av det första verbets böjningsform (t.ex. Wiklund 2007). Om pseudosamordningar är underordnande konstruktioner, så är de i likhet med typiska valensstrukturer som <verb + objekt> relevanta i valensfältet i ordboken eftersom de då utgör *en* fraseologisk struktur: en verbfras bestående av huvudordet, verbet, och dess bundna bestämning. Om pseudosamordning är mer samordnande, kan de emellertid kanske placeras i samma klass som ordinära verbsamordningar, t.ex. *sjunga och diska*. Den sistnämnda, sidordnande, typen skulle väl knappast föräras konstruktionsuppgift, men man bör därför inte kasta ut barnet med badvattnet. Typen *stå och diska* har inte sällan en extra betydelse som *sjunga och diska* inte har, och det vore en förlust att inte redovisa skillnaden i ordboken.

4. Ordböckerna

Eftersom det är partiellt schematiska konstruktioner som är i fokus här, är undersökningen begränsad till ordböcker med explicita formaliserade konstruktionsuppgifter (alternativt valensuppgifter).

Jag undersöker två svenska ordböcker: *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2009), med ett omfång av ca 65 000 lemman, och *Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser* (2003, SSB), som innehåller ca 20 000 lemman. Jag inkluderar även som jämförelsematerial *Den Danske Ordbog* (2003–2005, DDO) med ca 62 000 lemman, då denna har angivits ha särskilt rik valensinformation (Malmgren & Toporowska Gronostaj 2009:189, se även Lorentzen & Trap-Jensen 2005 för en genomgång av grammatisk information i DDO).²

2 Även i danskan förekommer pseudosamordningar med positionsverb, medan *hålla på*-konstruktion inte har någon direkt motsvarighet (se t.ex. Ebert 2000:607).

SO är en definitionsordbok för reception och produktion för förstaspråkstalare och avancerade inlärare av svenska. Den som söker flerordsuttryck i denna ordbok kan leta i ett antal informationskategorier, bl.a. i kategorin för språkliga exempel, som i artikeln för verbet *tala*: *tala högt*; *tala tyst*; *tala tydligt* osv. Vidare kan användaren i idiomkategorin (på sublemmanivå) finna uttryck som *tala klarspråk* och *tala ur skägget*. Den huvudsakliga kategorin för den som är ute efter partiellt schematiska konstruktioner torde dock vara fältet med valens- eller konstruktionsuppgifter. Konstruktionsuppgifternas förekomst motiveras av att ordboken förutom stavning, betydelse etc. även vill ge information om sådant som ”Heter det *en aspekt på något* eller *en aspekt av något?*” (SO, s. 1x). Konstruktionsuppgifter ges för alla verb och innehåller bl.a. information av följande typ:

om verb är intransitiva eller transitiva (jfr *ligga* och *lägga*), vilka typer av objekt transitiva verb konstrueras med (jfr *undervisa* och *dressera*, med enbart personobjekt i det första fallet), eller vilka prepositioner som hör till olika verb, adjektiv och substantiv. (SO, s. xviii)

Vidare specificeras om verbet tar t.ex. infinitivfras, eventuellt inledd med preposition, som i fallet *upphöra*, *upphöra (med ngt/att+v)*, *upphöra (att+v)*.

Konstruktionsordboken SSB, avsedd för reception och produktion, innehåller etablerade ”konstruktioner och fraser” (s. 10). Med *konstruktion* avses ”grammatisk konstruktion”, som motsvarar partiellt schematiska konstruktioner som *kasta ngt*. Med *fras* avses konkreta, ifyllda mönster, t.ex. *kasta boll*. Fraser inkluderar här även underkategorierna idiom och s.k. pragmatiska fraser (bl.a. klichéartade fraser som *det är inte mitt jobb*).

SSB:s perspektiv sticker ut i ordbokssammanhanget: SSB ska inte utgå från det enskilda ordet utan från flera ord i kombination (även om konstruktionerna och fraserna behandlas under bestämda uppslagsord). Det är inte det enskilda ordet som ska ges definition, utan konstruktionerna och fraserna (s. 25). Termen *valens* används (alltså) inte, men begreppet skymtas ändå i formuleringar som att grammatiska konstruktioner anger ”möjligheten att foga objekt till verbet eller använda verbet ensamt” (s. 19). De formaliserade konstruktionsuppgifterna är enklare än i SO men inkluderar även subjektet; välkända proformer som *ngn* och *ngt* används för subjekt och objekt, och för t.ex. rumsadverbial används *ngnstans*. Den stora mängden autentiska exempel i SSB är tänkta att komplettera konstruktionerna och fraserna.

DDO, slutligen, är en definitionsordbok för modern danska. Varje ordboksartikel innehåller ett antal informationsfält, både formaliserade konstruktionsuppgifter och konkretiseringar av dem i form av exempel. I DDO (del 1, 2003, s. 38) meddelas att de formaliserade konstruktionsuppgifterna är ”skabeloner eller mønstre der kan udfyldes med konkrete ord” som anger ”hvordan opslagsordet kan bygges sammen med andre ord (eller orddele) til almindelige grammatiske konstruktioner”. Formalismen (som i denna studie hämtas ur online-utgåvan) liknar de tidigare redovisade ordböckernas på många sätt: för verbet *købe* anges t.ex. NOGEN køber NOGET/NOGEN (af NOGEN) (for NOGET).

5. Resultat

Redovisningen av de aspektuella konstruktionerna i ordböckerna presenteras här i två avdelningar: 5.1 om pseudosamordningar med positionsverb och 5.2 om *hålla på*-konstruktioner.

5.1. Pseudosamordningar med positionsverb

5.1.1. SO

Uppgifter om flerordsuttryck i SO, liksom i ordböcker i allmänhet, bygger på att användare vet vilket huvudord den vill ha valensupp-gifter för. För pseudosamordningar förefaller det rimligt att söka på positions verbet eftersom detta är lexikalt specifikt.

Det finns dock ett fixerat ord till, *och*, och en blick i artikeln för ordet ger betydelsen yansen 'äv. försvagat för att ange pågående förlopp (i vissa uttryck)'. Denna betydelse ska, något överraskande, visa sig vara den mest precisa beskrivningen av pseudosamordning med positionsverb i SO. Till betydelsebeskrivningen kommer inga konstruktionsupp-gifter men väl fyra språkexempel, varav tre är med positionsverb: *sitta och läsa, ligga och sova och stå och hänga i gathörnen* (det fjärde är en pseudosamordning med rörelseverb: *gå omkring och fåna sig*).

Under *sitta* med huvudbetydelsen 'vila med sätet mot underlaget och ryggen upprätt' finner vi mest implicita konstruktionsupp-gifter i exempel, *hunden satt bunden och väntade*, men det framgår inte om pseudosamordningen betyder något mer än kroppspositionen, t.ex. att en viss temporal tolkning är möjlig. Därtill före-kommer ett led, *bunden*, mellan det första verbet och konjunk-tionen, vilket gör pseudosamordningen svårare att urskilja. I konstruktionsupp-giften anges *sitta (ngnstans)*, vilket förutsätter en analys av pseudosamordningar som *sitta och äta* som samord-ningar av två lexikalt likvärdiga verb, vilket de inte alltid är: i det aktuella fallet är t.ex. positionsverbets lexikala betydelse nedtonad till förmån för det andra verbets.

Pseudosamordning med *stå* sorteras in under verbet *stå* med huvudbetydelsen 'ha upprätt kroppsställning med fötterna mot underlaget utan att förflytta sig'. Inte heller här finner vi konstruk-tionsupp-gifter för pseudosamordning, utan istället ges två exem-pel under betydelsen yansen 'äv. med mindre tonvikt på kropps-

ställningen (vanligen obetonat): *stå och vänta på bussen* och *hon står i köket och bakar*. Före dessa två förekommer emellertid ett annat exempel, *stå i duschen*, som inte är en pseudosamordning. Även idiomat *stå och stampa i farstun* ges. Vanliga satser med subjektsreferent utan kroppshållning, t.ex. *böckerna står och samlar damm*, finner alltså inte sin plats i artikeln. Exempelen illustrerar visserligen pseudosamordning rätt väl, men det är som synes inte bara pseudosamordning som illustreras.

I artikeln med *ligga* finns inga uppgifter om pseudosamordning, inte heller i exemplen. Exempel kan man visserligen finna om man råkar slå upp ett tänkbart andraverb som *slappa*. I artikeln för detta verb ges exemplet *det var skönt att ligga och slappa efter en lång arbetsdag*. Detta är förvisso till föga hjälp för användaren, särskilt som konstruktionsuppgiften bara anger att *slappa* står utan andra (valensbundna) led.

5.1.2. SSB

I SSB framgår inte uttryckligen vilket ord man ska söka på för att finna en pseudosamordning, men jag utgår liksom i SO från de lexikalt specifika leden.

Artikeln om *och* ger här ingen information alls om pseudosamordning. I artikeln om *sitta* med delbetydelsen 'befinna sig i sittande läge, om kroppslig position' återfinns inte heller några pseudosamordningar i avsnittet för grammatiska konstruktioner. Istället redovisas pseudosamordning i avdelningen för "konkreta fraser". Här räknas sex sådana fraser upp, såväl den partiellt schematiska *sitta och göra ngt* (med exemplet *han satt och skalade potatis för middagen*) som de fastare *sitta och glo*, *sitta och läsa* och *sitta och prata*.³ Varför just dessa fraser redovisas framgår inte, och det framgår inte (mer än i nämnda betydelseangivelse för *sitta*) vad konstruktionerna kan betyda. Pseudosamordning med *stå* och *lig-*

3 Mindre stil, som illustreras av *göra ngt* i *sitta och göra ngt*, anger enligt SSB (s. 19) "komplement till en konstruktion".

ga hanteras på ungefär samma sätt: under *stå* 'befinna sig i upprätt läge, om kroppslig position' redovisas pseudosamordning i fem konkreta fraser, bl.a. *stå och frysa*, dock tillsammans med konkreta fraser av annan typ, t.ex. *stå stadigt*. På liknande sätt redovisas tre konkreta fraser med pseudosamordning under *ligga* med betydelsen 'befinna sig i horisontalläge'.

Pseudosamordningarna går nu att finna på fler ställen i ord-boken; liksom i SO kan man t.ex. råka finna exempel med dem insprängda i artiklar för potentiella andraverb i pseudosamordningen. Artikeln om verbet *sova* 'befinna sig i sömn' inkluderar t.ex. både den konkreta frasen *sitta och sova* och den likaledes konkreta frasen *ligga och sova*. Men om dessa fraser betyder något annat, eller mer, än det enskilda verbet *sova* framgår inte.

5.1.3. DDO

DDO har en till synes välutvecklad apparat för angivelse av pseudosamordningens, eller rättare sagt de ingående ledens, betydelse och konstruktion. För pseudosamordningar med *sidde* 'sitta' kan användaren gå till delbetydelsen för just *sidde* 'bruges for at angive at en bestemt tilstand eller handling (som udtrykkes af et andet verbum) er vedvarende, er ved at foregå eller foregår over længere tid'. Här redovisas också det grammatiska mönstret "NOGEN sidder og +VERBUM (i samme tid som *sidde*)", tillsammans med exempel som *sidde og snakke*.

De andra positionsverben hanteras på ett närmast identiskt sätt: verbet *stå* i relevant delbetydelse definieras på exakt samma sätt som *sidde*: 'bruges for at angive at en bestemt tilstand eller handling (som udtrykkes af et andet verbum) er vedvarende, er ved at foregå eller foregår over længere tid'. Konstruktionsuppgifterna är också lika: "NOGEN står og +VERBUM (i samme tid som *stå*)". Verbet *ligge* hanteras på likartat sätt.

Under 'och' (*og*) i delbetydelsen 'bruges som forbindelse mellem to verber for at angive en uafsluttet eller igangværende aktivi-

tet' finner vi ingen grammatisk konstruktionsuppgift, men väl två exempel på pseudosamordning med positionsverb: *stå* og *glo*, *sidde* og *lytte*.

5.2. *Hålla på*-konstruktioner

5.2.1. SO

SO behandlar konstruktion med *hålla på* under partikelverbet *hålla på*. Vi finner ingen information under infinitivmärket *att*. Här redovisas inte typen *hålla på och*, utan endast konstruktion med infinitiv, *hålla på (med) att*, samt absolut användning (t.ex. *hur länge håller filmen på?*). I huvudbetydelsen 'just vara sysselsatt' ges exempel som *han höll på med att baka när hon kom hem*, tillsammans med underbetydelsen 'vara i färd med' och konstruktionsuppgiften *hålla på med ngt* el. *att+v, hålla på att+v*. Huvudbetydelsen 'nätt och jämnt undgå' (t.ex. *hon höll på att ramla*) med betydelsetillägget 'ibl. äv. vara nära att uppnå något e.d.' tar inte prepositionen *med* och får således konstruktionsuppgiften *hålla på att+v*.

5.2.2. SSB

SSB har ganska omfattande beskrivningar av *hålla på*-konstruktioner, och därtill tas både *hålla på att* och *hålla på och* upp. Under partikelverbet *hålla på* med betydelsen 'vara sysselsatt' finner vi de grammatiska konstruktionerna *hålla på att göra ngt* och *hålla på och göra ngt*, med exempel som *han höll på att stryka när telefonen ringde*. Men artikeln är alls inte bara en samlingsplats för *hålla på att/och*, eftersom vi här även finner grammatiska konstruktioner som *hålla på med ngt* och *hålla på med att göra ngt*.

I betydelsen 'vara sysselsatt' ligger som en betydelsenyans 'när ngt är i färd med att hända' med den grammatiska konstruktionen *ngt håller på att ske* el. göras och exemplet *landskapet håller på att förändras*. Denna betydelsenyans gränsar till den andra delbety-

delsen av *hålla på*, 'vara nära att' (gissningsvis avses något som sker gradvis i det förra fallet och mer momentant i det senare), även denna med grammatisk konstruktion *hålla på att göra ngt* och exempel som *hon höll nästan på att drunkna när någon plötsligt fick se henne*.

5.2.3. DDO

Danskan använder inte 'hålla på'-uttryck i den betydelse som är i förgrunden i denna artikel. Vad jag kan se beskrivs närliggande uttryck som *lige ved at*, men inte t.ex. *være ved at* (se t.ex. Ebert 2000).

6. Avslutande diskussion

Utifrån resultaten i kapitel 5 ges här en avslutande diskussion.

6.1. Pseudosamordningar med positionsverb

Två saker utmärker SO och SSB i fråga om pseudosamordningar med positionsverb:

För det första ges inga explicita konstruktionsuppgifter, utan användaren får implicit konstruktionsinformation i form av exempel. Även om exemplen förtjänstfullt illustrerar användningen i de fall jag har sett, är syntaktiska exempel inte att betrakta som fullvärdig grammatisk information när de inte innehåller någon grammatisk metatext som anger om de exemplifierar några generella språkliga mönster. Hur användaren ska uppfatta exemplen är alltså oklart.

Observera i sammanhanget att konstruktionsfältet i SO i minst två andra fall faktiskt inkluderar pseudosamordning, nämligen i artiklarna för *gå* respektive *ta*. Konstruktionsuppgifterna för *gå* i betydelse 7 'företa sig' med betydelsenyansen 'ä.v. försvagat, ibl.

anv. som rent utfyllnadsord' (som i *han har gått och gift sig*) anges bl.a. vara *gå* (*och+v*). För *ta* i betydelse 16 'gripa sig an' (där andra samordningsledet är obligatoriskt, t.ex. *ta och hämta tidningen är du snäll!*) anges *ta och+v*. Det är här frågan om mer ogenomskinliga varianter, bl.a. typen *gå och gifta sig*, dvs. med "överraskningsbetydelse" (Wiklund 2009, Josefsson 2014). Däremot ges inga konstruktionsuppgifter för den mindre spektakulära 'gå iväg'-typen *gå och handla* eller 'gå omkring'-typen *gå (runt) och oroa sig*. Detta, dvs. att favorisera spektakulära ordförbindelser, ligger i linje med vad Farø & Lorentzen (2009:89) finner i danska ordböcker.

Den andra saken som utmärker SO och SSB i fråga om pseudosamordningar med positionsverb är att ingen anpassad betydelseangivelse ges för det positionsverb som ingår i pseudosamordning. Detta kan i princip leda användaren av SO att anta att t.ex. *stå och vänta på bussen* enbart betyder 'ha upprätt kroppsställning med fötterna mot underlaget utan att förflytta sig' + 'vänta på bussen'. Denna betydelse är visserligen alls inte felaktig, men den saknar den grammatiska betydelse som nu, överraskande, står att finna under *och*, dvs. att konstruktionen anger en sorts pågående förlopp.

För SSB:s del är det överraskande att det inte någonstans står att finna vad pseudosamordning med positionsverb betyder, med tanke på att det är just konstruktioner och fraser som enligt inledningstexten ska definieras här. Användare får liksom med SO addera positionsverbets betydelse till det andra verblekets, vilket ger en alltför grov bild av konstruktionsbetydelsen.

DDO redovisar pseudosamordning med positionsverb på ett förhållandevis utförligt sätt. Framför allt ges en betydelse av positions verbet som är anpassad efter konstruktionens betydelse. Från ett svenskt perspektiv kan man dock tycka att det borde vara någon skillnad i konkret positionsbetydelse mellan de tre positionsverben även i danska pseudosamordningar (nu behandlar ju definitionerna av de aktuella delbetydelsorna inte position alls).

6.2. *Hålla på*-konstruktioner

Konstruktioner med *hålla på* redovisas i de svenska ordböckerna överlag på ett mer uttömmande och konstruktionsnära sätt än pseudosamordningar med positionsverb. För SO:s del kunde man dock önska att varianten *hålla på och* inkluderades och gavs valensuppgift. Det kan visserligen tyckas tveksamt att ta med en pseudosamordning som *hålla på och+v* i konstruktionsuppgifter som kanske främst är inriktade på valens, för hur ska kategorisera det andra samordningsledet (jfr avsnitt 3.2)? Är det, ytstrukturen till trots, en bestämning till positions verbet? Samtidigt redovisas ju, som nämnts, *vissa* typer av pseudosamordningar med konstruktionsuppgifter, så någon inkonsekvens skulle det inte vara fråga om.

6.3. Slutkommentar

Redovisningen av aspektuella konstruktioner är i vissa delar ojämn i de svenska ordböckerna i undersökningen. Ofta saknas adekvata beskrivningar av konstruktionernas betydelse. Vidare finner man ibland konstruktionsbetydelsen på oväntade ställen (t.ex. under *och*) och formaliserade konstruktionsuppgifter saknas. I samtliga fall missas också ”attitydbetydelsen” som ofta samförekommer med pseudosamordning, t.ex. i *Han sitter och tappar en cigarett på min dyra matta!* I DDO är redovisningen av pseudosamordningarna mer enhetlig, och konstruktionsuppgifter ges genomgående.

Att det finns brister av olika slag på det område som studeras i denna artikel är väl inte särskilt oväntat. Det går dock inte nödvändigtvis att avhjälpa bristerna genom att bara fylla på med fler valensmönster på lemmanivå. Det blir, som Lyngfelt (2008) noterar, en börda för lexikonet att lägga på flera valensmönster, men det är också svårt att komma ifrån att pseudosamordningar och *hålla på*-konstruktioner inte alltid enbart verkar styras av en-

skilda ord utan av konstruktionen i sin helhet. Exempelvis synes konstruktionsmönstret hos *sitta* ändras i pseudosamordning (se avsnitt 3.2), och i *hålla på*-konstruktion ges konstruktionens betydelse rimligen i kombination mellan det första och det andra verbledet. Betydelseskilnaden mellan *Hon höll på att läsa* och *Hon höll på att trilla av stolen* är inte uppenbart knuten till ett speciellt *hålla på*-lemma eller en speciell *hålla på*-betydelse; i detta fall är det rimligt att tänka sig att betydelserna samvarierar med betydelsen av det andra ledet: i det förra fallet uttrycks processen 'läsa', i det senare fallet punkthändelsen 'trilla av stolen'.

En utväg för lexikografen kan vara att komplettera valenskonceptet med ett perspektiv på konstruktionsuppgifter som konstruktionsmallar som är förankrade i vissa lexikala uttryck (jfr Lyngfelt & Sköldberg 2013). Mallar kan fyllas med ord, oavsett om orden kan beskrivas som valensbundna till uppslagsordet eller inte. Redovisningen av aspekтуella konstruktioner behöver för den skull inte ske enbart i ett konstruktikonformat av den typ som diskuteras i Lyngfelt & Sköldberg (2013); bl.a. föreligger en viss lexikal etablering hos konstruktionernas innehållsord (t.ex. positionsverb), och därtill är konstruktikonets format inte självklart mer användarvänligt än ordboken för den som t.ex. vill producera en pseudosamordning. Däremot är konstruktikonet till god hjälp som inspirationskälla vid sökandet efter potentiella mallartade konstruktioner till ordboken.

I ett första steg kan man i alla händelser tycka att lexikografen borde jämföra konstruktionsuppgifterna i ordböckerna med motsvarande konstruktioner i det grammatiska referensverket SAG, som bygger på grundlig analys men, som det verkar, är en relativt okonsulterad kunskapskälla i lexikografiska sammanhang (jfr även Hannesdóttir & Ralph 2010:155). I SAG (4:902ff.) ges t.ex. pseudosamordning en utförlig behandling i kapitlet om samordning. Här kan man finna uppgifter som kunde föranleda revision av konstruktionsuppgifterna i ordböckerna, men även vanliga

konstruktioner som borde läggas till. Även SAG skulle såklart kunna dra nytta av en jämförelse av detta slag.

Hur en samverkan mellan lexikon och grammatik än kommer att se ut, torde närmandet mellan områdena inte enbart bidra till den enspråkiga ordboken. På sikt bör det även bidra till förfiningar av grammatiska beskrivningar inom den tvåspråkiga lexikografin.

Litteratur

Ordböcker

DDO (2003–2005) = *Den Danske Ordbog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Gyldendal. Online: <<http://ordnet.dk/ddo>> (februari 2017).

SO (2009) = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. Stockholm: Norstedts (i distribution).

SSB (2003) = *Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser*. Stockholm: Norstedts Ordbok.

Övrig litteratur

Atkins, B. T. Sue & Michael Rundell (2008): *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. New York: Oxford University Press.

Bergenholtz, Henning, Ilse Cantell, Ruth Vatvedt Fjeld, Dag Gundersen, Jón Hilmar Jónsson & Bo Svensén (1997): *Nordisk leksikografisk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Blensenius, Kristian (2015): *Progressive constructions in Swedish*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 25.) Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för svenska språket.

Ebert, Karen H. (2000): Progressive markers in Germanic languages. I: Östen Dahl (red.): *Tense and Aspect in the Languages*

- of Europe*. (Empirical approaches to language typology 20.) Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 605–653.
- Farø, Ken & Henrik Lorentzen (2009): De oversete og mishandlede ordforbindelser – hvilke, hvor og hvorfor? I: *LexicoNordica* 16, 75–101.
- Hannesdóttir, Anna Helga & Bo Ralph (2010): Explicit och implicit information i tvåspråkig lexikografi. I: Harry Lönnroth & Kristina Nikula (red.): *Nordiska studier i lexikografi* 10. Tammerfors, 150–163.
- Josefsson, Gunlög (1991): Pseudocoordination – a VP + VP coordination. I: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 47. Lund: Lunds universitet, 130–156.
- Josefsson, Gunlög (2014): Pseudocoordination in Swedish with *gå* ‘go’ and the “surprise effect”. I: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 93. Lund: Lunds universitet, 26–50.
- Lorentzen, Henrik & Lars Trap-Jensen (2005): Grammatiske oplysninger i Den Danske Ordbog. I: Ruth Vatvedt Fjeld & Dagfinn Worren (red.): *Nordiske studiar i leksikografi* 7. Oslo, 252–266.
- Lyngfelt, Benjamin (2008): Huvuddriven valens – konstruktionsdriven argumentstruktur? I: *Nog ordat? Festskrift till Sven-Göran Malmgren den 25 april 2008*. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 34.) Göteborg: Meijerbergs institut, 272–279.
- Lyngfelt, Benjamin & Emma Sköldberg (2013): Lexikon och konstruktikon – ett konstruktionsgrammatiskt perspektiv på lexikografi. I: *LexicoNordica* 20, 75–92.
- Malmgren, Sven-Göran (1994): *Svensk lexikologi. Ord, ordbildning, ordböcker och orddatabaser*. Lund: Studentlitteratur.
- Malmgren, Sven-Göran & Maria Toporowska Gronostaj (2009): Valensbeskrivning i svenska ordböcker – och några andra. I: *LexicoNordica* 16, 181–196.
- Martola, Nina (2008): Angivelse av verbkonstruktioner i svenska ordböcker. I: Ásta Svavarsdóttir, Guðrún Kvaran, Gunnlaugur

- Ingólfsson & Jón Hilmar Jónsson (red.): *Nordiske studier i leksikografi* 9. Reykjavík, 309–325.
- Pettersson, Thore (1976): Tempus. I: Eva Gårding (red.): *Kontrastiv fonetik och syntax med svenska i centrum*. Lund: Liber, 143–160.
- SAG 1–4 = Ulf Teleman, Staffan Hellberg & Erik Andersson (1999): *Svenska Akademiens grammatik*. Del 1–4. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Svensén, Bo (2004): *Handbok i leksikografi. Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Toporowska Gronostaj, Maria (1996): *Integrerad valensbeskrivning. Mot ett formaliserat verbvalenslexikon*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för svenska språket.
- Wiklund, Anna-Lena (2007): *The Syntax of Tenselessness. Tense/Mood/Aspect-agreeing Infinitivals*. (Studies in Generative Grammar 92.) Berlin: Mouton de Gruyter.
- Wiklund, Anna-Lena (2009): The syntax of surprise: Unexpected event readings in complex predication. I: *Working Papers in Scandinavian Syntax* 84. Lund: Lunds universitet, 181–224.

Kristian Blensenius
forskare
Institutionen för svenska språket
Göteborgs universitet
Box 200
SE-405 30 Göteborg
kristian.blensenius@gu.se